

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 172.15:323.1(497.4Celje)"1890/1914"

796.41(497.4Celje)"1890/1914"

Prejeto: 1. 10. 2009

## Celjski Sokol in nemški nacionalizem, Celje 1890–1914

IVANKA ZAJC CIZELJ

dr. znanosti, arhivistka svetnica

Zgodovinski arhiv Celje, Teharska 1, SI-3000 Celje

e-pošta: ivanka.cizelj@guest.arnes.si

### IZVLEČEK

*Sokol je kot izrazito slovensko društvo že ob ustanovitvi doživel ognjeni krst nemško usmerjenega celjskega prebivalstva. V štirinajstih letih delovanja je bilo kar nekaj ključnih dogodkov, ki so očitno kazali na nacionalno nestrpnost in neredko je prišlo tudi do nemirov s telesnimi poškodbami in materialno škodo.*

KLJUČNE BESEDE: *Sokol, Celje, društvo, prapor, nacionalizem, slovenski, nemški, nemir, nered, pritožba*

### ABSTRACT

#### THE CELJE SOKOL AND GERMAN NATIONALISM, CELJE 1890–1914

*Being a society of distinctively Slovenian nature, the Celje Sokol underwent its baptism of fire from the German orientated population of Celje already at the time of its establishment. Throughout the following fourteen years, there were a number of events that were evident display of national intolerance and not seldom riots broke out resulting in physical injuries and material damage.*

KEY WORDS: *Sokol, Celje, societies, flags, nationalism, Slovenian, German, riots, disturbances, complaints*

Celjski Sokol je bil ustanovljen leta 1890. Že priprave na ustanovitev in prireditve ob ustanovitvi so doživele odpor tako oblasti kot na mestnih ulicah.

Odborniki Sokola, dr. Josip Vrečko, dr. Ivan Dečko, Milan Hočevnar, dr. Andrej Dominkuš, Fran Lončar in tajnik dr. Josip Treo, so na namestništvo v Gradcu 28. septembra leta 1890 poslali prošnjo, naj nemire, ki so bili na celjskih ulicah ob praznovanju ustanovitve društva, obravnavajo in raziščejo na »višjem nivoju«, kajti pričakovali so, da mestne oblasti ne bi bile objektivne in bi zadevo obravnavale pristransko, mestna straža pa se je pri reševanju problema na kraju dogodka izkazala za neučinkovito, po mnenju odbora pa ni bila niti strokovno usposobljena niti ni imela potrebne volje za vzdrževanje reda in miru. To se je pokazalo zlasti, ko je šlo za osebno varnost slovenskega prebivalstva, ki nikakor ni, kot so menili, brezpravno in ima po zakonu pravico do zaščite.

Odborniki so predlagali, da sporno zadevo (namesto mestne policije) rešuje pooblaščen cesarsko-kraljevi (dalje c.-k.) policijski komisar.

V vlogi so še posebej poudarili, da niso z ničimer spodbujali nemirov, saj je bilo praznovanje popolnoma nepolitično in se je v glavnem dogajalo zunaj Celja.

Sumili so, da je nacionalistične strasti »nižjih slojev celjskega prebivalstva«, ki so izzvenele med ustanovnimi slovesnostmi, izzval članek v Nemški straži št. 69, (Deutsche Wacht 28/8-1890), ki je udeležencem sokolskega praznovanja »odkriti grozil s krvavimi glavami« in tako izzval očitno nasilno obnašanje do slovanskih gostov, še posebej Kranjcev in Hrvatov, ker so jih imeli za sovražnike.

Vlगतelji so bili mnjenja, da bi moral biti omejen članek zaplenjen, ker je predstavljal kršitev 302. člena državnega zakona, saj naj bi bila iz vsebine, po njihovi presoji, vidna jasna težnja po izživanju nacionalne nestrpnosti.

Sokoli niso držali križem rok, zato so, da bi morebitne nemire in napade preprečili, pozvali »spodobno misleče Celjane«, da v svoji okolici poskrbijo za red in mir. Toda njihov trud je bil zaman in poziv, namenjen nemškemu prebivalstvu, je izzvenel v prazno.

Nerede, katerih prizorišče so bile celjske ulice (7. in 8. septembra), so sokoli in njihovi gostje sprejeli taktno: »ob nastopu skrajnežev in za njimi stoječih podpivalcev so se vedli umirjeno, s polno mero samokontrole«.

Mestna uprava in mestna straža svoje naloge ne le nista opravili, ampak sta celotno dogajanje le opazovali, »kar drhali prav gotovo ni vzelo poguma«.

Organizatorji slavlja, ki so si prizadevali, da nemirov ne bi bilo, so pazili, da zanje niso dali nikakršnega povoda; župan in varnostni organi pa niso pokazali niti volje, niti želje, da bi nemire preprečili.

Pritožbo so odborniki Celjskega Sokola sklenili v dvanajst točk; takole so opisali sporne dogodke:

1. Sokola Franca Lončarja, tajnika posojilnice v Celju, so 8. septembra napadli: Adolf Gussenbauer, učitelj šolskega društva, Edvin Ambrožič, sin celjskega c.-k. okrajnega šolskega nadzornika Blaža Amrožiča, in neznan storilec, ga telesno poškodovali in mu vzeli društveno pokrivalo. Enega od napadalcev je prijel Franc Lončar sam, drugega pa stražmojster Štefan Blažič. Ujeta napadalca sta odpeljala k županu, ki je stal pred kavarno Central, in ju predala tam prisotni varnostni straži. Neznan storilec je pri tem udaril Franca Lončarja s palico po glavi. Lončar je zgrabil za palico in zaklical prisotnemu županu: »Župan, zaščitite me!« Na to je župan odvrnil: »Jaz tu ne morem nič storiti.« Varnostna služba je oba storilca, ki ju je predal okrvavljeni Lončar, takoj spustila in kar kmalu po pripetljaju se je Adolf Gussenbauer pridružil razgrajacem pred železniško postajo.
2. Naslednji izgrede se je zgodil istega dne pred hotelom Koscher, kjer se je nastanila večina udeležencev prireditve. Medtem, ko sta se tam zadrževala Anton Porekar iz Huma in I. Arzenšek iz Trbovelj, je prišel tja Ivan Schampa, posrednik za pivo, udaril Porekarja po glavi in ga tako poškodoval, da je nastal na dohodu v hotel velik krvav madež. Na posebno zahtevo očividca dr. Ludvika Filipiča, advokata v Celju, je mestna straža storilca prijela – in to je bilo tudi vse, kajti Schampa je bil takoj po prijettu izpuščen; kmalu po dogodku so ga namreč že videli med množico pred železniško postajo.
3. Neposredno po gornjem pripetljaju, se je na kraju dogodka pojavil mestni policaj in tam zbranim (sodrgi) dejal: »To se zgodi, če namestništvo dovoli takšna praznovanja.« Kot priča je naveden dr. Ludvik Filipič.
4. V nedeljo, 7. septembra, se je napotilo šest hrvaških sokolov in štirje ljubljanski v spremstvu dr. Karla Trea v kavarno Merkur, kjer naj bi se srečali s predstojnikom mestnega urada Fürstbauerjem in c.-k. okrajnim komisarjem Taxom. Mestne oblasti so namreč, da bi preprečile srečanje med Nemci in Slovenci ter nereda v lokalih, določile, da se v kavnarnah Merkur in Pratter zbirajo slovenski udeleženci slavlja; kavarni Hausbaum in Central pa sta bili rezervirani za Nemce. Pred kavarno Merkur se je v

- kratkem zbralo 20 do 30 fantov, ki so razgrajali, kričali in vzklikali: »*Pereat (pogini)!«* in »*Weg mit der Gefiedel (stran z goslači)!«* Dr. Karel Treo je poiskal mestnega stražmojstra, da bi razgrajajočo drhal razgnal; ta pa je ugotovil, da je » *vse mirno«*. Istočasno je razgrajanje pred kavarno ponovno oživel in dr. Treo je pripomnil: »*No sedaj pa ja slišite tišino«*. Eden od sokolov je pripomnil, da je škandal, da dopustijo, da jih izživajo na tak način. Stražnik je takoj stopil k njemu in rekel: »*Kaj bi želeli gospod? Sokoli naj gredo spat! Vi pa bodite mirni, drugače vas bom aretirall«* Razgrajajoče je pustil v miru, da so lahko naprej opravljali »*svoje delo«*. Kot priči sta navedena dr. Karel Treo in Mihael Jezovšek.
5. Preko Glavnega trga sta v nedeljo 7. septembra, prišla sokola, kjer sta ju napadla Gardner, trgovski pomočnik, in njegov pajdaš. Gardner je zmagoslavno vpil: »*Da gibst Federn (Tu je perje)!«* Policist je enega od storilcev aretiral in odpeljal. Ko so pozneje policista vprašali, če ga je zaprl, je dejal, da je njegova naloga samo, da storilca odpelje iz prizorišča in spusti. Kot priči sta navedena Hugo Rüpschl, trgovski pomočnik in knjigovodja Možina.
  6. Prav tako v nedeljo se je napotila skupina petih sokolov k svojem prenočišču in si zaradi varnosti priskrbelo spremstvo dveh žandarjev. Kljub spremstvu je trgovski pomočnik napadel enega od sokolov in mu hotel strgati pero. Žandar je storilca aretiral in ga predal mestni policiji, ki ga je takoj izpustila. Kot priča je naveden Mihael Jezovšek, notarski pripravnik.
  7. Sokol Bela Stuhec, medicinec iz Celja, je 8. septembra zaprosil za spremstvo mestnega stražnika št. 5 Schlichtinga, ker mu je trgovski pomočnik Jožef Hummer grozil, da ga bo napadel, ko se bo vrnil v stanovanje. Schlichting je pripomnil: »*Es geschibt Ihnen Recht, warum sind Sie ein Windischer (Prav se vam godi, kaj pa ste vindšer)!«* Omenjeni pripetljaj je naslednji dan povedal mesarjevi ženi g. Celestin.
  8. Gospa Aistrich je videla, kako so razgrajajoči sneli sokolu klobuk z glave, ga vrgli na tla in uničili. Mestni stražnik Schlichting, ki je bil le kakih 15 do 20 korakov oddaljen od kraja dogodka, se za dogajanje sploh ni zmenil; je pa toliko hitreje pohitel, ko je videl, da eden od sokolov stoji med vrati, in zahteval, da gre takoj noter, ker ga bo drugače aretiral. Ko mu je sokol rekel, da si ne upa noter, ker ga lahko kdo čaka, je zbadljivo pripomnil, da ima tisti verjetno pištolo.
  9. Stražnik Schlichting je nacionalistično mržnjo stresal tudi 9. septembra. Ko je prišel raziskat poskus tatvine, ki ga je prijavil mežnar, in ga je mežnarjeva žena nagovorila v slovenščini, je zapvil nad njo, naj se nekam pobere s to divjo govorico.
  10. Višek so izgredi dosegli v ponedeljek 8. septembra zvečer, ko so se sokoli in njihovi gostje vračali iz prireditve v Žalcu. Vračajoče so pričakali nestrpnosti in njihovi pristaši na vpadnici v Celje, po kateri so morali udeleženci sokolskega slavja, če so hoteli prispeti na glavno železniško postajo. Nasprotniki Sokola so se zbirali že na Ljubljanski cesti, njihova glavina pa se je nahajala v bližini rotovža in pred kavarno Central. »*Drhal«*, ki je bila že ob osmih zvečer polnoštevila, je postopala po mestu in vznemirjala vračajoče. V prijavi, ki jo je poslal notar Franc Veršec iz Sevnice, je opisan »*sprejem«*, ki sta ga bila deležna on in družina Zwenkl (moška in ženski), ko so se na (dveh) vozovih vračali iz Žalca. Že pri mitnici so jih zasuli s točo kamenja, ki jih je spremljala po celi Rotovski ulici; posamezni izgredniki so celo plezali na vozove, žvižgali, zmerjali in tolkli s palicami po dvignjenih strehah ter tako močno poškodovali usnje. Med številno drhaljo so napadeni opazili mestne stražnike, ki niso niti najmanj poskušali zaščititi napadene oziroma razgnati sodrge. Veršec je v svoji prijavi navedel tudi, da je bila policija pravočasno obveščena o zbiranju izgrednikov in o njihovih nakanah, pa so bile ulice kljub temu do polnoči polne drhali in kavarna Central odprta še dolgo v noč, še celo potem, ko so sokoli že zdavnaj zapustili Celje. Veršec na koncu prijave ugotavlja, da mestna oblast ni opravila svoje dolžnosti – ni poskrbela za javni red in mir ter za osebno varnost »*studi Slovencev«*, kajti v nasprotnem primeru bi zajela storilce že takoj, ko so napadli prvi voz in jih ustrezno kaznovala, ter v nadaljnjem postopku »*očistila«* ulico in zaprla kavarno Central za to noč. »*Tega ni naredila, ampak je dopustila, da je drhal nemoteno trpinčila potnike na vsakem vozu in vsakega mimo-idočega, naj je bil udeleženec slavja ali samo Slovenec«*. Dr. Neckermann, kot šef policijske oblasti, se je pojavil na trgu in nagovoril »*drhal«*: »*Prosim vas, moja gospoda, umirite se, saj sem vas ja tako lepo prosil pa se nočete pomiriti? (Ich bitte euch meine Herrn, seid ruhig, ich habe euch ja doch so schön gebeten und Ihr wollt nicht ruhig sein?)«* Kot priča je naveden krojač Anton Topolak, ki je stanoval nasproti kavarni Central.
  11. Ko se je član Ljubljanskega Sokola Vernik vračal iz Žalca, ga je mlajši storilec udaril s palico po glavi. Vernik in dr. Treo sta stopila do naj-

bližjega policista in napadalca natančno opisala; ta je storilca takoj zajel in neposredno po tem tudi spustil. Storilca je ponovno aretirala žandar, ki je takrat prišel mimo in ga predal mestni straži, ki ga tudi ni pridržala.

12. Posebej energično so se izgretniki lotili okrasov na vozovih in na pokrivalih; vozovi so bili okrašeni s smrekovimi vejicami ter državnimi in slovenskimi zastavicami, društvena pokrivala so krasile zastavice in sokolova peresa. Ta njihovo aktivnost in »uspešnost« naj bi bila celo nagrajena, kajti po mestu so se širile govornice, da dobijo za vsako zaplenjeno zastavico (verjetno slovensko) 20 krajcarjev (kr) in za pero kar 5 goldinarjev (gld). Tako se je pred hišo trgovca Ferjena pojavil fantin, se pognal proti vozu in strgal zastavico. Prisotni policist se je naredil, kot da se ni nič zgodilo in se je začel pogovarjati z voznikom. Kot priča je naveden Lovrenc Ulčar, c.-k. deželni sodni svetnik v Celju.
13. Za srečno vrnitev udeležencev slavja naj bi končno poskrbela vojska, ki je spremljala vračajoče kot predhodnica. Ko je sprevod prišel do kavarne Central, je množico, ki je stala pred njo že od osmih zvečer, predstojnik urada Fürstbauer nagovoril: »Sedaj pribajajo, strumno jih pozdravite« (*Jetzt thuts wacker salutiren, jetzt kommen die*). To je spodbudilo prisotne, da so nastopili proti Sokolom – v prijavi piše: »Kaj je hotel s tem povedati, nebi tu raziskovali. Neposredno po teh besedah je drhal zagrabila palice in začela vpiti.« Kot priča je naveden Ivan Sebat, vojak c.-k. 87. pešpolka, 13. enote v Celju.

V celoti povzemajo vlagatelji ugotovitve v pritožbi kot dejstvo, da za red in mir organi oblasti niso poskrbeli. Policija se je izkazala za popolnoma nekoristno, ker niti najmanj ni poskrbela za red in mir. Mestna straža je ravnala popolnoma enostransko, saj je vsakega storilca, ki so ga žandarji aretirali, takoj spustila. Najmanj, kar bi morala narediti, je to, da bi storilce priprla vsaj za čez noč, saj bi to vzelo pogum možnim razgrajajem in preprečilo nadaljnje nemire.

Prav tako varnostna služba ni ravnala v skladu s predpisi, po katerih bi morala vsako aretacijo zabeležiti in navesti vzrok ter popisati storilca in opisati dejanje.

V nadaljevanju navajajo, da je zaupanje Slovencev v mestno stražo v Celju popolnoma omajano, kajti glede na politične razmere v mestu, bi lahko pričakovali, da bodo ponovni nemiri, pri katerih pa Slovenci glede na izkušnje iz preteklosti, ne bodo mogli pričakovati pravne zaščite. Na tej osnovi utemeljujejo stališče večine sokolov, da sami poskrbijo

za svojo varnost; si pridobijo orožni list in za osebno zaščito nosijo pištolo, »kajti osebne varnosti Slovencev v Celju ni več«.

Na koncu opozarjajo še na dejstvo, da je bila drhal, ko je lahko svobodno razgrajala, opogumljena, tako da poslej ni minil dan, da ne bi bilo manjših ali večjih nemirov.

»Sodrga« pri javnih žalitvah in napadih ni bila izbirčna – pomembno je bilo samo, da je bil »napadeni« Slovenec, pa naj je bil to moški ali ženska kateregakoli stanu. Tako so 20. septembra napadli pravnika Mihaela Žilnika in ga pretepli. Napadalce sta stražnika sicer pregnala, nista pa jih aretirala. Medicinca Belo Stuhca so napadli celo v stanovanju, vendar mu je uspelo uiti brez poškodb. Državnega uradnika dr. Jožefa Galleta so zmerjali s kranjskim psom.

Po mestu so se širile govornice; zanje je Vilma Miller izvedela pri Spetzerju in Blažu Matku, suplentu na celjski gimnaziji, in sicer, da bo že enkrat obračunano s temi vindišarji – te groznje naj bi bile namenjene predvsem dr. Jožetu Vrečku, advokatu v Celju, predsedniku Celjskega Sokola dr. Ivanu Dečku in Albinu Kapusu.

Na dan sokolskega praznovanja (9. septembra) so obesili slovensko zastavo s pasjim ropotcem in jo v posmeh mimoidočim obesili pred kavarno Central. To je vsekakor pripomoglo k še večji nacionalni nestrpnosti.<sup>1</sup>

Mesto je o izvajanju dolžnosti varnostnih organov mislilo drugače; na seji sveta 19. septembra so namreč soglasno sprejeli sklep, da posamezni mestni stražniki zaslužijo posebno priznanje za »energično, taktno in objektivno postopanje« med sokolskim praznovanjem 7. in 8. septembra.<sup>2</sup>

To prijavo je namestništvo odstopilo okrajnemu glavarstvu. Okrajni glavar dr. Pavel Wagner je o dogodkih zaslišal priče:

- Ivana Garzarollija; izjavil je, da ga je v noči z 8. na 9. september okrog polnoči zbudil močan hrup na ulici. Skozi okno je videl, da je ulica polna ljudi. Videl je podobne odseve, kot se pojavljajo pri bajonetih. Iz množice se je slišalo: »Kaj smo le naredili, da nas obravnavate kot lopove?« Odgovora, ki je prišel iz kavarne Central, ni razumel. Medtem se je skupina ljudi napotila od kavarne Central proti množici in oborožen moški je zavpil: »Nazaj!« ter z naperjenim bajonetom zadrževal prerivajoče. Nenadoma je

<sup>1</sup> Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Mestna občina Celje I (MOC I), šk. 19.

<sup>2</sup> ZAC, MOC I, šk. 18.

- nekdo zavpil: »*Naprej akterji!*« in množica se je pomaknila v ozko ulico;
- Ivana Šebata, vojaka 87. pešpolka; izjavil je, da je 8. septembra ponoči korakal s sokoli proti kavarni Central, ko naj bi eden od tam stoječih šepnil nekaj v zvezi z salutiranjem, ne ve pa, kaj naj bi s tem mislil;
  - Blaža Paveliča iz Hrvaške, upokojenega nadporočnika, ki je stanoval nad kavarno Central; povedal je, da je popoldne in zvečer 8. septembra opazil skupine mlajših ljudi – približno po deset, ki so se občasno pojavljale v Rotovški ulici do odhoda sokolov v Žalec. Ob osmih zvečer je pred kavarno Central postalo živahno, ljudje so hodili noter in ven; množica se je hitro zbirala in po oceni zaslišanega je bilo v kavarni in na verandi zbranih približno sto ljudi. Na ulici poleg telovadcev, ki so se vračali iz Žalca, ni bilo nikogar. Ob osmih so pripeljali telovadno orodje in iz kavarne je prišla večja skupina ljudi ter se napotila proti vozu; z njega so strgali dve zastavici. Voz je peljal proti zoženemu delu ulice, ko se je iz množice zaslišalo: »*Pri Humerju (tam je bil ulica dokaj ozka), jih bomo pa sesuli!*« Stražnik, ki ga je očividec pozneje opazil na ulici, ni posredoval;
  - Franca Ulčerja, ki je videl, da je paglavec z okrašenega lojtnika odtrgal slovenski trak, s katerim je bila pritrjena zastavica in kljub stražmojstru nemoteno izginil;
  - Jožefa Jellenza, ki poleg nenavadne množice ni opazil nič posebnega;
  - Andreja Zorzinija, hotelirja, ki je med svojimi gosti opazil tudi »*kakšnega sokola*«, dogodkom na ulici pa ni posvečal posebne pozornosti. Povedal je še, da je okrog polnoči z 8. na 9. september videl skupino petih sokolov, ki so proti kavarni Central kričali »*Živio!*« in da je prišlo iz kavarne nekaj ljudi, ki so se drli nazaj »*Pereat!*«.<sup>3</sup> V tem času naj bi že posredovala policija;
  - Friderika Taxa, c.-k. okrajnega komisarja, ki se je v nedeljo 8. septembra srečal s sokoli na Kapucinskem mostu med drugo in tretjo uro popoldne, ko so šli z Brega proti Žalcu. Sokolom je odobril vojaško spremstvo. Ob pol osmih se je Tax s polkovnikom Fürstbauerjem napotil proti vojašnici, da bi se s poveljujočim častnikom dogovorila o podrobnostih spremstva. O zbiranju ljudi takrat naj ne bi bilo sledu. V tem času je prišel stražnik povedat, da je opazil v aleji blizu plinarne množico z vrečami kamenja za obmetavanje sokolov, ko se bodo vračali iz Žalca. Fürstbauer je takoj odšel v stražarnico in naročil stražmojstru, da s skupino 6–8 žandarjev spravi omenjene ljudi v mesto in poskrbi, da se bodo razšli. Vojaško spremstvo je na trgu Franca Jožefa opazilo sto do stodvajsetglavo množico, ki se je, ko je opazila vojaštvo, takoj pri-tajila. Po devetnajsti uri (naj bi) je bila Rotovška ulica prazna in šele med dvajseto in enaindvajseto sta se pojavili skupini z nekaj več kot desetimi ljudmi. Vodila sta ju Ruter in Detitschegg. Posredoval je stražmojster Mahr. Kolo-vodjema je zagrozil z zaporom, »*če se ponoči še kdaj prikažeta na cesti*«. Friderik Tax je povedal, da je bil zvečer v družbi polkovnika Braseuna in cesarskega svetnika dr. Neckermanna in da je bil ves čas v Rotovški ulici – od mitnice do kavarne Central in od mitnice do vojaškega vadišča ter da se v tistem času tam niso zbirali ljudje – niti niso prihajali niti se niso pripeljali – enako so poročali tudi žandarji in stražniki, ki so bili na obhodu. V gostilni Pri kroni so pričakovali prihod sokolov. Prišli naj bi ob enaindvajsetih. Sprevod je prišel iz smeri mitnice. Na čelu sta korakala Fürstbauer in c.-k. nadporočnik vitez v. Geramb z oddelkom vojske, za njimi so šli sokoli – na levi in desni zavarovani z vojaštvom in žandarji ter za njimi zopet vojska in »*tibo je šel sprevod mimo*«. Ko je množica šla mimo c.-k. okrajnega glavarstva, so sokoli glasno zaklicali »*Živio!*«, to pa naj bi povzročilo, da se je množica iz kavarne Central vsula na ulico in da je prišlo do »*znanege škandala*«. O delu stražnikov v omenjenih dneh je Tax menil, da so opravili svojo dolžnost, da pa bi »*lahko eden ali drugi stražnik vložil malo več energije*«. Navedeno dejstvo je bilo najbolj očitno, ko je neznani »*paglavec*« strgal zastavico z lojtnika. Pred kavarno Central je mestna straža zajela nekaj izgrednikov in jih približno čez uro spustila iz zapora. Na koncu izjave je še pohvalil objektivni nastop stražmojstra Mahra;
  - nadporočnika Rudolfa Geramba, ki je poveljeval stotnji in je bil takrat, ko naj bi Fürstbauer spregovoril sporne besede (»*Jetzt fest salutiren, jetzt kommen die da!*«), v neposredni bližini in teh besed ni slišal, kajti Fürstbauer naj bi rekel le, naj gredo hitro mimo, da se bo dobro končalo (»*Nur rasch fort, dann geht alles gut!*«). Zbiranja ljudi med sedmo in osmo uro zvečer ni opazil; šele pol ure pozneje (ob pol devetih) se je zbrala množica na mestnem trgu in Pri zamorcu. Po vrnitvi sokolov iz Žalca na teh krajih ni bilo

<sup>3</sup> Verbinc: *Slovar tujke*, str. 537. Pereat izhaja iz perire – latinsko propasti, poginiti, dol, proč s kom ali čim, vrag vzemi ...

veliko ljudi; množica je bila pri kavarni Central. O ravnanju policije ni dal posebne izjave – pripomnil je le, da si je prizadevala obdržati red in mir;

- viteza Emila Brassena, pl. Kehldorfa, ki je povedal, da so se sokoli vračali iz Žalca okrog pol devetih zvečer in da pri tem ni opazil nič posebnega. Skupino, ki se je pozneje zbrala pri kavarni Merkur, je stražnik razgnal.<sup>4</sup>

Namestništvo je zadevo predalo mestnemu uradu, da jo razišče in se odloči, ali je potreben sodni postopek.<sup>5</sup>

Mestni urad se je že predtem obrnil na namestništvo s prošnjo, naj mu preda vso dokumentacijo v zvezi s pritožbo Sokola. Zanj naj bi zvedel od okrožnega glavarja.

Mesto je želelo samo reševati sporne zadeve, ki so zadevale medsebojne odnose, ker je želelo zaščititi »avtoriteto in se vnaprej zavarovati pred podobnim nastopom«.<sup>6</sup>

Epilog vseh teh dogodkov je bil dopis, v katerem je mestni urad obvestil okrajnega glavarja dr. Pavla Wagnerja, da so odpustili mestnega stražnika Antona Schlichtinga, med drugim tudi zaradi spornega ravnanja 7. in 8. septembra.<sup>7</sup>

Naslednjih nekaj let večjih nacionalnih nestrpnosti ni bilo, ker tudi prireditve, ki bi pomenile koncentracijo Slovencev (Slovanov) v Celju in bližnji okolici, Sokol ni organiziral.

Mestni urad je s prepovedmi preprečeval skupinsko delovanje sokolov v mestu, kakor tudi nošenje oznak in uniforme, ker naj bi to spodbujalo nered. Tako je npr. 16. aprila leta 1896 prepovedal sokolom korakanje skozi mesto – ti so namreč načrtovali izlet v Šempeter in so dali vlogo za dovoljenje, da bi iz zbirnega mesta odšli v urejeni skupini po Graški cesti, Rotovski ulici in Ljubljanski cesti proti Šempetru.

Sokoli so se na odločitev mestnega urada pritožili. V pritožbi se sprašujejo, kako bi lahko kršili red in mir s korakanjem v urejeni koloni, in dodajajo, da še nikoli niso dali povoda za nered in ga tudi 3. maja ne bodo.

Zdelo se jim tudi krivično, da Sokol samo zato ne bi smel skozi mesto, ker je bil nekaterim meščanom trn v peti, kajti to dejstvo ne bi smelo biti vzrok za to, da so društvu prepovedali korakanje. Na koncu pritožbe poudarjajo: »Sramota je za mesto,

da ni v stanju zaščititi društvo Celjski Sokol pred izgredi, ki jih je pričakovati iz nasprotne strani ...«.<sup>8</sup>

Omenjeno pritožbo je mestni urad opremil s svojim mnenjem in na koncu dodal, da namestništvo, če pritožbi ugotovi in dovoli sprevod skozi mesto, s svojimi varnostnimi organi ne bo moglo zagotoviti reda in miru, kajti prepoved sloni na utemeljenem prepričanju, da bi prav gotovo nastali podobni nemiri kot so bili leta 1890 in kot posledica številni sodni procesi, pritožbe in natolcevanja.

Mestni urad navaja v obrazložitvi svoje odločitve tudi to: »Nacionalne razmere in nasprotja so se v zadnjem času v Celju znatno zaostrila. Nemško prebivalstvo bi videlo v vsakem skupinskem sprevodu Celjskega Sokola demonstracije. Slovenci pa se ne morejo vzdržati, da ne bi vzklíkali »Živio« in spopad je neizbežen.«

V nadaljevanju dopisa mestni urad še dodatno utemeljuje svojo odločitev s trditvijo, da nobenemu društvu v kraju z nemško večino ne bi bilo všeč, da bi se po kraju sprehajali ljudje v razpoznavno slovenskih oblekah in prirejali praznovanja.

Svoja utemeljevanja končno sklene z vprašanjem: »Ali ne bi dovoljenje kar samo klicalo po izgredih?«<sup>9</sup>

Namestništvo na pritožbo ni odgovorilo, zato se je društvo pritožilo na ministrstvo za notranje zadeve – v pritožbi pravi med drugim: »Zelo pomembno je, da se mora Celjski Sokol boriti za pravice, ki pripadajo drugim državljanom brez zadržkov. Tako se nam zdi kot bi bil Celjski Sokol kužen in je za njega izrečen kontumac.<sup>10</sup> Če je društvo pravno veljavno, zakaj torej ne more uživati svojih državljanskih pravic. Ne vidimo nobene osnove, da bi zaradi izleta imenovanega društva prišlo do kršitve javnega miru. Sokol ima mnogo inteligentnih članov, ki morajo plačevati davke in tudi ti člani bi želeli v sklopu društva iti na izlet – tako je tudi njim odvzeta ta pravica.«<sup>11</sup>

Zadeva se je končala na notranjem ministrstvu; odločilo je v prid mestnemu uradu in prepovedalo javni sprevod Celjskega Sokola po mestnih ulicah.<sup>12</sup>

Društvo prav tako ni dobilo dovoljenja za to, da bi lahko njegovi člani, ki so se odpravili 5. julija (istega leta) na izlet v Vojnik, v urejeni skupini korakali skozi mesto.<sup>13</sup>

<sup>4</sup> ZAC, MOC I, šk. 18.

<sup>5</sup> ZAC, MOC I, šk. 18.

<sup>6</sup> ZAC, MOC I, šk. 18.

<sup>7</sup> ZAC, MOC I, šk. 18.

<sup>8</sup> ZAC, MOC I, šk. 75.

<sup>9</sup> ZAC, MOC I, šk. 75.

<sup>10</sup> Zdravstvena zapora proti širjenju nalezljivih boleznih pri živalih – najpogosteje pasji kontumac zaradi stekline; za ljudi se uporablja strokovni izraz za izolacijo karantena.

<sup>11</sup> ZAC, MOC I, šk. 75.

<sup>12</sup> ZAC, MOC I, šk. 97.

<sup>13</sup> ZAC, MOC I, šk. 75.

Tudi zadeva s praporom se je zapletla na mestnem uradu. Celjski Sokol se je odločil, da si tako kot druga sorodna društva omisli prapor, in je zato sprejel ustrezen sklep, o videzu in uporabi društvenega prapora – zastave.

Načrt prapora in vlogo za odobritev so poslali na namestništvo 11. septembra 1896; to je vlogo odstopilo mestnemu uradu, ta pa je odločil, da se, glede »na tukajšnje narodne razmere, raba te zastave javnemu miru in redu ter mirnemu medsebojnemu življenju prebivalstva obeh narodnosti v prid dopustiti ne more. Prepoveduje se torej Društvu nositi to zastavo.«<sup>14</sup>

Dejstvo je, da v vlogi vprašanje uporabe zastave sploh ni bilo zastavljeno, ker je bila to v resnici samo prošnja za odobritev načrta za zastavo (prapor), za to pa je bil predpisan enak postopek kot za spremembo (ali sprejem) društvenih pravil. Za te zadeve pa je bilo pristojno namestništvo.

Zastavo si je v skladu s predpisi lahko omislilo vsako društvo, zato je bila prepoved mestnega urada uporabe nečesa, česar društvo še sploh ni imelo, popolnoma nična.<sup>15</sup>

Ne glede na navedeno, se je društvo v zakonitem roku pritožilo na prepoved mestnega urada in obnovilo vlogo za odobritev prapora.

Glede na zakonsko določene časovne roke, ki jih je predpisoval 6. člen zakona o društvih iz leta 1867, je bil v bistvu načrt prapora odobren, ker ga namestništvo po štirih tednih od vložitve prošnje ni prepovedalo.

V pritožbi, s katero je društvo tudi obnovilo vlogo za odobritev (prapora) zastave, na osnovi priložene barvne skice, so poudarili, da njihov »načrt ne obsega nikakršnega izživajočega ali nezakonitega znamenja ali napisa nego je čisto navaden načrt za zastavo, kakršne nosijo in imajo številna telovadna društva po Avstrijskem. Zato se mora ta načrt čisto pravilnim smatrati. Mi spomnimo, da smo po resnem in dobrem preudarku načrt napravili tak, da ne žali nobene politične stranke, nobene narodnosti!«

Kar zadeva utemeljitev prepovedi, ki se je našala na morebitno kaljenje reda in miru, je društvo ostro protestiralo in dokazovalo, da od svojega nastanka ni prišlo v spor z zakoni in predpisi in kot tako ni povzročilo nobenega nereda, kajti njegovi člani so bili »sami resni in trezni možje, ki vedo kaj je prav in kaj ne. Pri našem društvu je zastopana vsa inteligenca celjskega slovenstva. Mi torej gotovo ne bomo napravili nikdar kakega nereda. Mogoč bi bil nered le tedaj, ako bi ga napravili drugi ljudje (nasprotniki slovenskega naroda). V tem oziru pa je dolžnost slavnega mestnega

urada, da skrbi pri javnih nastopih za javni mir. Pri tem pa tudi lahko opomnimo, da tudi v Celju pojema fanatika ljudi, ki so svoj čas demonstrirali proti nam in da od našega postanka naprej ni bilo nikakršnih nemirov.«<sup>16</sup>

Mestni urad je pritožbo s priloženim spremnim dopisom poslal 16. novembra na namestništvo, to pa je odgovorilo 21. decembra in odobrilo zastavo na osnovi priložene skice.

V zvezi s prepovedjo uporabe zastave na mestnem območju, ki jo je izdal mestni urad in je temeljila na morebitni nevarnosti nacionalnih nemirov, je namestništvo odgovorilo društvu, da o uporabi zastave v javnosti odloča pristojna oblast, na območju katere je predvidena določena prireditelj.<sup>17</sup>

Celjski Sokol je blagoslovitev zastave združil z odprtjem Narodnega doma. To je bil za Slovence velik praznik, zato so pričakovali številno udeležbo sorodnih in drugih društev. Sokol naj bi jih dostojno pričakal in pospremil skozi mesto do Narodnega doma.

Blagoslovitev zastave naj bi bila 8. avgusta na Lanovžu. Že dober mesec pred prireditvijo (4/7-1897) je Sokol vložil prošnjo za odobritev sprevoda društev od železniške postaje po Kolodvorski in Rotovški ulici do Narodnega doma 7. in 8. avgusta in 8. avgusta sprevod vseh društev z razvitimi prapori od Narodnega doma po Ljubljanski cesti mimo hiše dr. Serneca in mimo bolnišnice, po Gizelini cesti na Lanovž in nazaj.

V vlogi še navaja, da glede na to, da je mestni urad 26. junija dovolil tujemu (nemškemu akademskemu pevskeemu) društvu sprevod po »celem« mestu, ne vidi ovire, da domače društvo ne bi dobilo dovoljena za sprevod po navedenih ulicah.<sup>18</sup>

Mestni svetniki so zahtevali od mestnega urada, da »naredi vse potrebne korake«, da prepreči slavnostne sprevode 7. in 8. avgusta skozi mesto. Vlogo je podpisalo enajst svetnikov.<sup>19</sup>

Mestni urad je vlogo društva obravnaval in 10. julija sprejel odlok št. 6120, s katerim je prepovedal javni sprevod z utemeljitvijo, da so narodne razmere v Celju tako zaostrene, da je velika nevarnost kršitve javnega reda in miru.<sup>20</sup>

Na prepoved se je Celjski Sokol pritožil in zadržal, da še nikoli niso dali povoda za kršitev javnega reda in miru, kajti odbor je vedno skrbel za red in sokoli so se obnašali spodobno in niso iz-

<sup>14</sup> ZAC, MOC I, šk. 76.

<sup>15</sup> ZAC, MOC I, šk. 76.

<sup>16</sup> ZAC, MOC I, šk. 76.

<sup>17</sup> ZAC, MOC I, šk. 76.

<sup>18</sup> ZAC, MOC I, šk. 79.

<sup>19</sup> ZAC, MOC I, šk. 79.

<sup>20</sup> ZAC, MOC I, šk. 79.

zivali preprirov. V nadaljevanju so našteli kar nekaj protislovij,<sup>21</sup> s katerimi so utemeljevali pravico do javnega spreveda.

Pritožbo je mestni urad opremil z obrazložitvijo prepovedi, v kateri je dokazoval, da se nacionalna nasprotja ne umirjajo, ampak zaostrujejo, da je večina celjskega prebivalstva nemške narodnosti in da bi morali, če bi hoteli zagotoviti red in mir, poskrbeti, da ne bi bilo niti najmanjšega nemira – tako bi za zaščito prebivalstva potrebovali okrepljeno mestno varnostno službo, orožnike in vojsko.<sup>22</sup>

Zaradi političnih razmer na prelomu stoletja v Celju se je mestni urad upravičeno bal koncentracije slovenskih in slovanskih društev v Celju, zato je prosil namestništvo, da mu odobri vojaško pomoč, kajti z varnostnimi organi, ki jih je Celje imelo, si niso upali zagotoviti reda in miru – prosili so za vojaško pomoč, in sicer za stotnijo pešcev ali dve stotniji deželne brambe; vojska naj bi bila pripravljena na morebitno posredovanje oba prireditvena dneva.<sup>23</sup>

Dejavnost sokolov je bila vedno pod budnim očesom mestne straže – tako je tudi dogajanje 19. junija leta 1898 budno spremljal stražmojster F. Mahr, ki je mestnemu uradu poslal obširno prijavo, v kateri je poročal, da so na nedeljo 19. junija sokoli v družbi s slovenskimi društvi iz Celja organizirali (neprijavljen) izlet v Šentjur.

V poročilu navaja Mahr, da se je omenjenega dne pred prihodom sokolov zbralo približno sto pripadnikov drugih slovenskih društev (večinoma članov Slovenskega delavskega podpornega društva) pred Narodnim domom; tam so čakali na sokole, razvili zastavo in se »deloma skupinsko premikali«. Mahr in stražnik Simon Kalischigg sta šla tja in zahtevala, da zvijejo zastavo in se razidejo, »kar ni skoraj nič zaleglo in so do odboda na železniško postajo zbujali pozornost«.

Po trinajsti uri je prišlo na zbirno mesto še štirideset sokolov v društvenih oblekah in ob štirinajstih so se vsi skupaj napotili na železniško postajo.

Namesto ob enaindvajsetih, kot je bilo predvideno, so se vračali šele po dvaindvajseti uri. Ko je vlak je pripeljal na postajo, so se slišali glasni klici: »Živio!« Pred postajo se je zbralo večje število ljudi, vendar nemirov ni bilo, ker so izletniki (bilo naj bi jih približno dvesto) mirno in v skupini odšli do Narodnega doma, tam pa so se začele težave –

povzročili so jih izletniki, kajti, kot navaja Mahr: »Če bi izletniki tudi v Narodni dom mirno vstopili, ta večer ne bi prišlo do motenja javnega reda in miru, kar pa niso naredili ampak so demonstrativno vzkelikali »Živio!« tako, da se je labko slišalo po celem mestu in naravna posledica tega je bila, da se je na Trgu cesarja Franca Jožefa zbralo 40–50 Nemcev, ki so demonstrirali z glasnim žvižganjem in klici »Pereat!«.

Stražmojster F. Mahr in stražniki Simon Kalischnigg, Franc Butschar in Franc Michelag so pristopili k Slovincem in odločno zahtevali, da se razidejo ali odidejo v Narodni dom. Slovenci se niso uklonili in so predlagali, naj se najprej razidejo Nemci.

Ali so stražniki poskušali kaj doseči pri Nemcih, poročilo ne pove. Duhovi se niso pomirili niti, ko je prišel stražnikom na pomoč c.-k. okrajni žandar s tremi sodelavci, ki se je pripeljal z istim vlakom iz Šentjurja kot izletniki.

Prostor pred Narodnim domom je uspelo sprazniti šele vojaški obhodni straži, ki je razgrajajoče razgnala z naperjenimi bajoneti.

Iz poročila je možno razbrati, da je vojska nastopila samo proti Slovincem, kajti Nemci naj bi se »po opominu podpisanega razšli«.

Poročevalec ugotavlja na koncu, da so omenjeno noč slovenski izletniki z izzivanjem sprožili ne-rede in kršili javni red in mir.<sup>24</sup>

Koliko je bilo sploh potrebno »izživati« celjske »Nemce«, da so nastopili proti Slovincem, nam kažeta poročila župana in mestnega urada o dogodkih, ki jih je sprožila vest, da prihajajo v Celje sokoli iz Ljubljane in po izjavah poročevalcev sodeč »sramotilni« članek v *Domovini* 28. julija in 4. avgusta.

V ponedeljek, 7. avgusta, so se razširile govorice, da pridejo z večernim vlakom – ob enaindvajsetih – v Celje sokoli iz Ljubljane. Celjski Nemci so se zato začeli zbirati na Bismarkovem trgu pred železniško postajo in do prihoda omenjenega vlaka se je zbralo kakšnih sto pripadnikov nemškega prebivalstva različnega stanu. Ker z vlaka ni stopil noben sokol, se je množica napotila po Kolodvorski ulici v mesto in na križišču pred kavarno Merkur začela prepevati »Wacht am Rhein« – to je kazalo demonstrativno naravo. Kmalu so začeli prihajati še drugi somišljeniki in množica se je večala iz minute v minuto, dokler ni štela dvesto do tristo oseb. Ljudje so se, prepevaje nemške ljudske pesmi, pomikali proti Trgu Franca Jožefa do Narodnega doma, tam pa so »sramotilno in ogorčeno« vpili proti stavbi.

<sup>21</sup> ZAC, MOC I, šk. 79.

<sup>22</sup> ZAC, MOC I, šk. 79.

<sup>23</sup> ZAC, MOC I, šk. 79.

<sup>24</sup> ZAC, MOC I, fasc. 83.

Manjša skupina, oborožena s palicami, je odšla do Narodnega doma in razbijala po vratih ter ob tem razbila manjšo šipo. Na čelu spreveda je bil knjigovodja Celjske tiskarne Albert Richa. Posredovali so stražniki Franc Zintauer, Franc Michelag in Karel Urch. Uspelo jim je odvrniti skupino od vrat.

Ker demonstranti niso dobili odziva s slovenske strani, je skupina nadaljevala pohod po Gledališki ulici in Schilerjevi cesti ter se ustavila pred slovensko Zvezno tiskarno in nadaljevala hrupne demonstracije, a tudi te niso imele odmeva, kajti vrata in okna tiskarne so bila tesno zaprta in zdelo se je, da v stavbi ni nikogar. Zato se je množica napotila proti Glavnemu trgu, Gosposki in Šolski ulici. Ustavila se je pred tamkajšnjo nemškoslovensko nižjo gimnazijo ter žaljivo in sramotilno vpila tako proti gimnaziji kot proti stanovanju slovenskega odvetnika dr. Kukovca, ki naj bi bil avtor članka v Novi dobi. Ker tudi tu zbrani niso dosegli zaželenega učinka, so se ponovno napotili pred Narodni dom. Tam jih je pričakalo približno petdeset Slovencev z glasnim »Živio!«

Ko se je večja, očitno zelo razjarjena skupina demonstrantov napotila proti Slovincem, so posredovali: Fürstbauer, stražmojster Franc Zintauer in stražniki Franz Michelag, Josef Gratschner in Karel Urch, ki so sledili demonstrantom. Uspelo jim je preprečiti neposredni spopad in potisniti Slovence proti veži Narodnega doma. Med skupinama je še naprej vladalo močno razburjenje, ki se je stopnjevalo in kazalo v divjem vpitju in zmerjanju.

Vse pa le ni ostalo samo pri zmerjanju, kajti uradno poročilo navaja, da sta kar na lepem z balkona nad vrati Narodnega doma pljusknili čista in umazana voda, v kateri naj bi bili kuhinjski odpadki. Množico je to tako razburilo, da se je zagnala proti vhodnim vratom, a so bila zaklenjena. Nato so z oken in verjetno tudi balkona prileteli še drugi predmeti, kot npr. palica za oknice, prazen škaf in nekaj za pest debelih kamnov – te kamne so demonstranti »vrnili« in tako razbili nekaj šip. Poškodovanih ni bilo, od demonstrantov je bil »skoppan« Albert Richa, od stražnikov pa Franc Michelag, ki ga je zadel tudi kamen; kamen je zadel tudi stražnika Jožega Gratschnerja. Po ostrem posegu varnostnih organov so demonstranti odšli proti kavarni Merkur in se razšli.

Poročilo končuje poročevalec z ugotovitvijo, da je bila preiskava, ki naj bi odkrila, kdo je metal kamenje, neuspešna in da jo bodo nadaljevali.<sup>25</sup>

Županovo poročilo je veliko krajše in se v bistvu omejuje na ugotovitev, da je demonstracije izzval članek v *Domovini*, ki je »razdražil« Celjane. Župan je menil, da bi se demonstracije končale mirno, če demonstrantov ne bi polivali in obmetavali; tako so namreč demonstranti prišli do kamnja in razbili nekaj stekel. Na koncu poročila ponovno opozarja na odgovornost slovenskega časopisja; to naj pri preiskavi vsekakor upoštevajo.<sup>26</sup>

Leta 1900 se je Celjski Sokol pripravljal na praznovanje desete obletnice delovanja in svoj namen prijavil mestnemu uradu, ki je po prejetju slavnostnega programa (prihod gostov, slavnostna maša pri sv. Jožefu v občini Celje – okolica, izlet na Teharje, koncert v Narodnem domu), prepovedal v mestu vse dejavnosti, povezane s praznovanjem, in posebej poudaril, da so 15. avgusta prepovedani krašenje hiš z zastavami, nošenje društvenih oblek in narodnih simbolov in zagrozil, da bo kršilce kazensko preganjal.<sup>27</sup>

Društvo se je na prepoved mestnega urada pritožilo in zahtevalo enake pravice, kot so jih imela ostala društva s sedežem v Celju, kajti nemogoče se jim je zdelo, da niti na Narodni dom ne smejo obesiti državne zastave in slovenske tribarvnice. Prepoved je bila toliko nejasna, da so se člani društva upravičeno spraševali, ali velja samo za slovensko ali tudi za državno zastavo.

Kar zadeva prepoved nošenja društvenih oblek, so sokoli zagovarjali stališče, da imajo tako avstrijski državljani kot vsak drug človek, pravico, da se oblečejo tako, kot sami želijo – to naj bi logično pomenilo, da lahko tudi društveno uniformo oblečejo brez posebnega občinskega dovoljenja, in to kjerkoli in kadarkoli. Sokoli so poudarjali, da gre v Celju mestni urad že tako daleč, da jim predpisuje, kako se morajo oblačiti, »glede na javni red in mir...«.

V pritožbi navajajo tudi, da je sklicevanje političnih nasprotnikov nemške narodnosti na nered in nemire brez osnove, kajti dejstva, tako sodni akti kot dogodki v letih 1890, 1897, 1898 in 1899, pričajo, da so nemire povzročali ljudje iz nižjih družbenih slojev, ki niso bili tuji tako upravnim kot tudi sodnim oblastem, in krivično se jim zdi, da bi bili prav zaradi teh ljudi člani Sokola ob svoje osnovne pravice.

Ob vseh teh dogodkih so si sokoli upravičeno postavljali načelno vprašanje, ali ni že samo dejstvo, da so v Celju Slovenci, moteče za javni red in

<sup>25</sup> ZAC, MOC I, šk. 21.

<sup>26</sup> ZAC, MOC I, šk. 15.

<sup>27</sup> ZAC, MOC I, šk. 89.

mir, kajti občutek so imeli, da samo njihov obstoj razlagajo kot izzivanje.<sup>28</sup>

Na pritožbo je namestništvo odgovorilo 29. julija in zato, da bi zaščitilo javni red in mir, prepovedalo praznični program pod točkami 1, 2, 3 in 5.

Celjski Sokol se je na prepoved pritožil na ministrstvo za notranje zadeve. V pritožbi se je skliceval na dejstvo, da ni »nikoli imel opravka s sodnimi oblastmi« zaradi kršitve javnega reda in miru, kot dokazujejo pravno veljavni kazenski spisi, iz katerih je zvidno, da je nemire navadno izzvala peščica »svojati nemške narodnosti iz nižjih socialnih slojev«, ki je nekatere goste, pri tem tudi dame niso bile izjema, napadala s kamni in palicami ter pljuvala po njih, kajti v Celju so bile takšne razmere, da je že samo druženje Slovencev spodbudilo izgreznike k izživljanju.

Tudi v tej pritožbi opozarjajo na neučinkovitost celjskih varnostnih organov in kot primer navajajo, da ti tudi 10. avgusta leta 1899 »niso videli« skupine desetih izgreznikov, ki je »v miru« uničevala nepremičnino dr. Serneca.

Kaže tako, kot da mestna oblast pravzaprav ni imela moči ali pa ne volje, da bi obračunala z drhaljo, ki je namerno delala nered, kadar je šlo za slovenske prireditve; praznovanja »nemških« društev in nemške družabne prireditve so vedno potekala brez posebnih nemirov.

Sokoli ugotavljajo, da je žalostno in v nasprotju s pravnimi predpisi, da so Slovenci kaznovani za nered, ki jih je povzročala poulična drhal, kajti mestni oblasti naj bi zadostovala že najmanjša možnost za predvidevanje, da bo poulična drhal povzročala nemire, in že je imela razlog, da prepove Slovence prireditve in tako na najpreprostejši način reši problem.

Tako Sokoli ugotavljajo, da slovenski narod v Celju ne more niti pomisliti na uživanje vseh tistih pravic, ki so bile z ustavo zagotovljene narodom monarhije in da je to mogoče sklepa tudi na osnovi obravnavanih prepovedi. Nekako bi sokoli še razumeli, da jim je prepovedano praznovanje na prostem, nikakor pa se niso mogli strinjati s tem, da so jim prepovedali koncert in slavnostno kosilo v veliki dvorani Narodnega doma.

V pritožbi med drugim navajajo: »Torej celo za zaprtimi vrati ne pridemo Slovenci in naši gostje do svoje žlice juhe in kozarca vina, niti ne smemo, celo v zaprti dvorani, poslušati glasbe. – Ta prepoved je popolnoma nezaslišana. Da bi banket in koncert, ki ga ne more

poslušati noben celjski ulični razgrajač, ne glede na to, da je pod streho in v neposredni bližini vojaškega skladišča, vplival na javni red in mir, kaj takšnega si ni mogoče niti zamisljati. S to odločitvijo se je zgodilo več kot si človek lahko predstavlja, da se lahko zgodi – prepovedano je bilo celo tisto, kar podpisani odbor Celjskega Sokola sploh nima v programu in sploh ni v domeni društev, in sicer odločanje glede nošenja nacionalnih simbolov in izobešanja zastav. Sprašujemo se, kako lahko Celjski Sokol komurkoli, ki ni član društva prepove nositi nacionalne simbole ali kako naj prepereči temu ali onemu lastniku hiše, da izobeši zastavo ali venec. Celjski Sokol lahko vpliva samo na svoje člane in nikakor ni njegova dolžnost, da bi hodil po ulicah in trgal mimooidočim narodne oznake z obleke ali hodil od hiše do hiše in snemal zastave ...«.

Sokoli so zahtevali razveljavitev obeh prepovedi in sprejetje predloženega programa ter zagotovitev reda in miru med praznovanjem.<sup>29</sup>

Društvu tudi naslednja leta niso dovolili skupinskega nastopanja v mestu. Pri obvestilih društva o prireditvah v okoliških krajih je mestni urad pazil na to, da je jasno povedal, da v mestu sokoli in sokolske oznake niso dobrodošli – tako je mestni urad sporočilo o skupinskem izletu društva 25. avgusta leta 1901 na Ljubečno »vzel na znanje«, hkrati pa zaradi zaščite javnega reda in miru prepovedal skupinsko nastopanje društva in razvitje prapora na mestnem območju.<sup>30</sup>

Nemiri so bili ponovno v nedeljo, 8. septembra leta 1901, ko se je skupina celjskih sokolov v družbi članov nekaterih drugih slovenskih društev vračala iz izleta v Šentjurju. Nekaj minut po enainvajseti uri je pripeljal vlak na postajo, tam pa je izletnike pričakala večja skupina ljudi, ki so na posamezne klice »Živio!«, odgovarjali s »Heill!« in »Abzug!«.

Slovenskim izletnikom je, ko so zapuščali železniško postajo, sledila skupina, ki jih je pričakala na peronu, vendar neredov ni bilo, ker so skupino stražniki še pravočasno razgnali.

Slovenci – bilo naj bi jih približno petdeset v skupini – so se napotili pred Narodni dom, se ustavili in vzklikali »Nazdar!« in »Živio!« Potem je prišlo iz bližnje gostilne kakšnih trideset nemških gostov, ki so vzklikali »Heill!« in »Abzug!« Položaj se je tako zaostрил, da sta si bili skupini že manj kot štirideset korakov narazen, zato so posredovali stražniki F. Mahr, Franc Michelag, Jakob Posnitsch in Anton Gollob in poskušali pomiriti obe skupini. Pri tem je bil aretiran Albin Anderwald, trgovski pomočnik pri Antonu Kolencu, ker naj ne bi hotel

<sup>28</sup> ZAC, MOC I, šk. 89.

<sup>29</sup> ZAC, MOC I, šk. 89.

<sup>30</sup> ZAC, MOC I, šk. 93.

zapustiti ulice. Pri stražniku Jakobu Posnitschu sta poskušala doseči njegovo izpustitev trgovska pomočnika pri Karlu Vaniču Ivan Kobilca in Pustoverh, vendar neuspešno. Pustoverh se je s tem sprijaznil, Kobilca »pa je težil še naprej«. F. Mahr mu je zagrozil z zaporom in ker niti na tretje opozorilo Kobilca ni zapustil prostora, so tudi njega aretirali in naslednji dan ob sedmih oba spustili. Po mnenju poročevalca je bil Kobilca »nekoliko vinjen«.<sup>31</sup>

Prav tako je mestni urad prepovedal, da bi šli celjski sokoli 6. julija 1902 ob dveh popoldne skupinsko v društvenih oblekah in z razvito zastavo po mestnih ulicah – od Narodnega doma po Ljubljanski cesti na Wokaunov trg in po Gizelini cesti do okrajne ceste ter po njej na Ostrožno do gostilne pri Zagodetu, kjer so imeli veselico.

Okrajno glavarstvo je, kolikor je bilo v njegovi pristojnosti, prireditve dovolilo, a z opozorilom, da je za dejavnost društva na območju mestne občine, odgovoren mestni urad – tako za nastopanje kot tudi za plakatanje.<sup>32</sup>

Da bi prepovedal skupinsko nastopanje Sokola v društvenih oblekah, mestni urad ni našel nobenega vzroka le 1. aprila leta 1903, ko je šlo za udeležbo na pogrebu, na katerem se je Celjski Sokol poslovil od svojega dolgoletnega člana dr. Hinka Šukljeta in je v bistvu napovedal skupinski pohod skozi mesto in udeležbo na pogrebu le zato, ker naj bi komisar H. Strgar obljubljal, da bo Sokolu preprečil skupinsko udeležbo na pogrebu.

Med drugim piše v obvestilu: »Opozarjamo slavni mestni urad, da naše društvo ni politično, ampak telovadno, in da se udeležji pogreba edino le iz pietete, ker je bil pokojni član društva od časa njegovega obstanka do sedaj in njegov večletni odbornik. Slavni mestni urad naj vzame to na znanje.«

Mestni urad je samo pripisal, da je seznanjen in spis odložil.<sup>33</sup>

Nekoliko večji neredi so bili ponovno 4. avgusta 1907. Sokol je organiziral praznovanje v Žalcu in dopoldne je prišlo približno štirideset sokolov iz drugih krajev na zbirno mesto v Celju v Narodnem domu. Pridružilo se jim je še dvajset domačih sokolov. Skupno so nato odšli na železniško postajo – od tod so se s posebnim vlakom odpeljali v Žalec. Po dvajseti uri, ko so se sokoli vračali iz Žalca, niso opazili nikogar na ulici, ki bi jih pričakal ali vznemirjal.

Župan je namreč že dan pred prireditvijo odredil, da je zaradi možnosti kaljenja javnega reda in miru potrebno preprečiti tujim sokolom dostop v mesto in tudi določil ekipo, ki bo poskrbela za izvajanje odredbe.

Zadnji udeleženci so se vračali iz Žalca okrog pol polnoči; bilo naj bi jih okrog štiristo – med njimi tudi približno sto sokolov, in sicer šestdeset tujih in dvajset domačih.

Pri prihodu vlaka so se slišali klici »Živio!« in »Nazdar!« V tem času se je pred železniško postajo zbralo nekaj celjskih Nemcev. Slovenski udeleženci so mirno zapustili železniško postajo in šli prek Bismarkovega trga po Kolodvorski ulici. Pred njimi je šel odvetniški kandidat dr. Ludvik Sticker z ženo Marijo in »nepoznano damo«, ki sta ga peljali pod roko, kajti »izgledalo je, da je prilično pijan«. V bližini slaščičarne Zamparutti je Sticker zaklical »Živio!« Stražnik Jakob Zaparotti, ki je bil v bližini, je takoj posredoval in do kavarne Merkur, ko je Sticker ponovno zaklical »Živio!« in »Nazdar!«, je bil mir. Vzklikanju so se pridružili za njim prihajajoči izletniki. Klici so vspodbudili več gostov iz kavarne Merkur, da so se podali na ulico in zgodil se je »nepomemben« spopad, ki ga je uspelo navzočima stražnikoma pomiriti; potem so prispeli še preostali udeleženci in vzkliki: »Živio! Nazdar! Slovensko Celje!« so sprožili tako burno reakcijo, da ji stražniki niso bili kos. Začelo se je medsebojno obračunavanje, a v njem naj ne bi bilo poškodovanih, kajti poročilo navaja, da nobeden od udeležencev tega »spopada« ni prijavil telesnih poškodb in »teh tudi zaradi posredovanja stražnikov ni smelo biti«. Končno se je vihra polehla in slovenski gostje so lahko mirno odšli.

Da medsebojno obračunavanje le ni bilo tako nedolžno, lahko razberemo iz stražnikovega poročila o »izgubljenih in najdenih« osebnih predmetih.

Zlati nanosnik, ki ga je na kraju dogodka »izgubil« (»mu ga je nekdo strgal z obraza«) pravnik dr. Ivan Zabukoschek, je naslednje jutro našel stražnik in mu ga vrnil. Sokolsko čepico, ki so jo sneli z glave Jožetu Zabukošku, sinu krojaškega mojstra z enakim imenom, je našel Ivan Leskoschek, dninar z Brega (občina Celje okolica), ki je v tistem času prišel iz kavarne Ivana Krobatha in bil priča dogodka, ki so sledili (slišal je tudi, da je nekdo v skupini rekel: »Nemški pesi«, je lastnik naslednji dan dobil nazaj).<sup>34</sup>

Precej papirne vojne so povzročile leta 1910 priprave na slavnostno otvoritev sokolskega doma,

<sup>31</sup> ZAC, MOC I, šk. 93.

<sup>32</sup> ZAC, MOC I, šk. 95.

<sup>33</sup> ZAC, MOC I, šk. 97.

<sup>34</sup> ZAC, MOC I, šk. 117.

zgrajenega v Gaberjah v občini Celje – okolica. Celjski Sokol je že 20. januarja obvestil okrajno glavarstvo, da bo 14. in 15. avgusta organiziral sokolski zlet v Gaberje in da se ga bodo udeležili vsa slovenska sokolska društva, zveza hrvaškega Sokola, češka sokolska zveza in fruškogorska župa srbskih Sokolov. V vlogi navajajo, da bodo poskrbeli, kolikor je v njihovih močeh, da ne bo kaljenja javnega reda in miru in prosijo, »da skrbe slavne c. kr. politične oblasti za zadostne varnostne ukrepe. Pripominjamo, da se vrši celi zlet izven mesta Celje, in sicer v občini »Okolica Celje«. Mesto Celje pride v poštev le toliko, kolikor bodo zunanji gosti prihajali na zlet po železnici ...«.<sup>35</sup>

Dodatno so zgoraj navedenemu dopisu priložili program; z njega je vidno:

- da se bo slavlja udeležilo približno tisoč sokolov »v krojih« (uniformah);
- da bodo gostje predvidoma prispeli z vlaki;
- da bodo telovadne prireditve na travniku Petra Majdiča na Spodnji Hudinji, kjer je bilo včasih vojaško vadišče;
- da bo slavnostni spored obsegal javne telovadne in tekmovalne nastope ter da se bo začel 14. avgusta ob šestih zjutraj s tekmo in končal ob enajstih, sledil mu bo slavnostni sprevod in ob dvanajstih odprtje Sokolskega doma; popoldne, od štirinajstih do devetnajstih, naj bi bili javni nastopi telovadcev in potem ljudsko slavje pri Sokolskem domu;
- da bodo gostje prenočevali v skupnih stanovanjih zunaj mestnega področja in bo v mestu nastanjenih le nekaj predstavnikov tujih sokolskih zvez, ki bodo prenočili pri slovenskih družinah ali v hotelih;
- da bodo gostje odšli deloma že 14. avgusta zvečer in deloma 15. avgusta popoldne.

Tudi v tem dokumentu poudarjajo, da prireditve nima »prav nobenega demonstrativnega namena« in da bodo Sokoli po svojih močeh storili vse za vzdrževanje javnega reda in miru.<sup>36</sup>

Mestnemu uradu je društvo že 30. marca prijavilo prihod večjega števila gostov, ki bodo prišli z vlakom in bodo zato »prisiljeni iti« skozi mesto do prireditvenega prostora, in ga hkrati prosilo, da bi v skladu s svojimi pooblastili poskrbel za osebno varnost gostov in preprečil neljube dogodke in izpade celjske drhali. Žal mestni urad prijave kot take ni »pravilno razumel« in je slavnostni spre-

vod (!?) z železniške postaje v mesto prepovedal. Društvo se je pritožilo, kajti v tem primeru nikakor ni šlo za organizirane sprevode skozi mesto, ampak za prihode posameznih gostov ali skupin, ki naj bi glede na vozne rede prihajali ob različnih urah in društvo jim je na ta način želelo zagotoviti varen prihod na prireditveni prostor.<sup>37</sup>

Omenjeno pritožbo so obravnavali na seji mestnega odbora 8. julija in podali obrazložitev, da se odredba o zagotovitvi javnega reda in miru nanaša tudi na nemško prebivalstvo in zato razumejo pritožbo kot neutemeljeno.<sup>38</sup>

Sledila je pritožba na namestništvo, mestni urad pa je priložil obrazložitev prepovedi javnega sprevoda in poudaril, da gre pri omenjenih prihodih gostov za zaključene skupine ljudi, ki bi lahko ogrožale javni red in mir ter je njihovo navzočnost oziroma dejavnost potrebno po društvenem zakonu dati v presojo pristojni politični oblasti – torej v tem primeru mestnemu uradu.

Pri omenjeni prireditvi naj bi bilo sporno to, da naj bi na železniški postaji v Celju izstopilo približno tisoč ljudi, večinoma oblečenih v društvene obleke, ki bi šli v manjših ali večjih skupinah skozi mesto; to naj bi dajalo vtis sprevoda v smislu društvenega zakona. Ker je šlo še za slovanske goste, naj bi obstajala možnost kršitve javnega reda in miru.

V vlogi poudarjajo, da se je nacionalna nestrpnost med narodom v Celju še bolj zaostila po ljubljanskih dogodkih leta 1908 in da po Celju krožijo govornice, da bodo nižji sloji ljubljanskega prebivalstva v sokolskih oblekah prišli v Celje in ponovili septembrske dogodke.

Mestni urad je bil mnenja, da je ob tako številnem nastopu sokolov spopad neizbežen, in zanj ne more prevzeti odgovornosti, zato je prosil namestništvo, da bi mu priskočilo na pomoč pri vzdrževanju reda.

Najugodnejše za mestni urad bi bilo, ko bi oblast praznovanje prepovedala. Ker pa je izgledalo, da se to ne bo zgodilo, je mestni urad ponovno opozoril, da bo ob morebitnem vseslovanskem sokolskem praznovanju v Gaberjah 14. in 15. avgusta vztrajal pri prepovedi nošenja narodnih in društvenih oblek ter oznak v mestu in da bo vsakemu, ki se bo pojavil na železniški postaji v društveni obleki ali z društvenim znakom, onemogočil stopiti na mestna tla.

<sup>35</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>36</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>37</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>38</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

Kot nadaljnji razlog za neprimernost predvidene praznovanja navaja še, da je prireditveni prostor v predmestnem naselju Gaberje v neposredni bližini državne ceste, ki pelje od trnoveljskega mostu do vojašnice deželne brambe in predstavlja ločnico med mestno in okoliško občino ter da na obravnavanem območju ni – razen Sokolskega doma in hiše mesarja Plevčaka – slovenskih hiš; na obeh straneh državne ceste – tako na okoliški kot na mestni – so, trdi mestni urad – hiše, v katerih živijo Nemci.

Navedena dejstva so po mnenju mestnega urada predstavljala dejansko nevarnost za javni red in mir v neposredni bližini prireditvenega prostora, kajti: *»Državna kakor tudi Graška cesta sta najdaljši prometnici v mestu in prebivalci obeh imajo pravico, da jih zaščiti mestna varnostna služba; na mestni strani ležeča polovica državne ceste je v pristojnosti varnostne policije, druga polovica pa c.-k. orožništva.*

*Pri množici in spopadib, ki jih običajno ni možno omejiti na določeno stran ceste, je takšno krajevno upoštevanje pristojnosti nemogoče in ni izključeno, da bi prišlo do spora glede pooblastil med varnostno službo in orožništvom.*

*Na tej osnovi, misli mestni urad že danes, da bi bilo potrebno ponovno proučiti vse slovansko praznovanje na naseljenem območju, v neposredni bližini mesta, kajti ob sokolskih praznovanjih v Celju, leta 1890 in 1896, slovenskem pevskem slavlju leta 1898 in končno pri tako imenovanem češkem izletu leta 1899, je prišlo do krvavih spopadov, kjer tudi orožništvo in vojska nista zadovoljeli.«*

Mestni urad je na osnovi navedenih dejstev izrazil željo, da bi zaradi zaščite javnega reda in miru prepovedal vse slovansko slavje v Gaberjah.<sup>39</sup>

Namestništvo je mestnemu uradu odgovorilo, da gre v bistvu za nično zadevo, kajti društvo ni prijavilo slavnostnega spreveda skozi mesto, ampak samo prihod gostov v društvenih oblekah, ki naj bi šli skozi mesto; v tem primeru mestne oblasti niso bile pristojne odločati o dovoljenju, ker prijavljena hoja skozi mesto ni imela narave slavnostnega pohoda udeležencev.<sup>40</sup>

Na to odločitev namestništva je mestni urad odgovoril, da gre v tem primeru za lokalno policijsko omejitev gibanja, ker je potrebno zagotoviti osebno varnost ter red in mir. Po njegovem mnenju bi bilo potrebno upoštevati, da je praznovanje nemogoče v celoti izločiti z mestnega območja, kajti številni udeleženci bodo morali iti skozi Celje, da bi prišli na kraj prireditve; hkrati naj bi bilo iz časopisov razvidno, da si jih večina želi ogledati Celje – »gostje

*naravnost zahtevajo, da ob tem obiščejo lepo mesto ob Savinji«, da gre za največje slovansko praznovanje vseh časov na spodnjem Štajerskem – v vseh člankih in objavah naj bi poudarjali, da gre za Sokolski dom v Celju (»Sokolski dom in Cilli«) in praznovanje na vročih celjskih tleh (»auf dem heißen Boden Cillis«).*

Z navedenim so po mnenju mestnega urada poudarjali slovensko naravo celjske okolice in domovinsko pravico Slovencev v Celju.

Praznovanje *»vse Slovenije«* naj bi bilo načrtno postavljeno v čas predvolilnih priprav v občini Celje – okolica, kjer je šlo za prevlado ene oziroma druge narodnosti v občinskem svetu. Glede na to, opozarja podpisani, da so narodna čustva tako v enem kot v drugem taboru do skrajnosti napeta in bi lahko že najmanjše izzivanje imelo posledice, ki bi dosegle nevarne razsežnosti.

Mestni urad poudarja, da ne razmišlja nacionalistično in da so tudi njegove odredbe brez vsakršnih nacionalnih teženj.

V želji, da ne bi bilo nemirov, predlaga da omejeno praznovanje ne bi bilo v celjski okolici, če pa že bo, zahteva, da bo pravočasno poskrbljeno za varnost in okrepitev mestne varnostne službe.<sup>41</sup>

Spisom, ki so spremljali priprave na praznovanje, se je pridružilo tudi poročilo mestne straže o nedovoljenem plakatanju; večja plakata sta bila nameščena na oknih, obrnjenih proti ulici, manjša pa sta visela nad točilno mizo. Natakarkar in njegova žena sta povedala, da je plakate 26. julija dopoldne namestil tajnik sokolskega društva po navodilu Posojilnice, lastnice stavbe. Pri odstranitvi plakatov je bil navoč Jožef Smertnik, predsednik sokolskega društva.<sup>42</sup>

Svoje mnenje je podal tudi celjski župan; poudaril je, da gre za predvolilno propagando in *»da je vse slovansko sokolsko praznovanje mišljeno kot demonstracija proti nemškemu prebivalstvu v Celju.«*

Deželni odbor je župan opozoril še na *»splošno znano dejstvo«,* da so vsi dotedanji nemiri in spopadi v Celju nastali le ob praznovanjih, pri katerih je bila navzoča koncentracija *»slovanskega elementa.«*<sup>43</sup>

Okrajno glavarstvo Celje je 6. avgusta izdalo razglas v nemškem in slovenskem jeziku: *»Da se zabranijo izgrede in se lažje vzdržji javni mir in red povodom sokolske slavnosti, ki jo priredi Celjski Sokol v Sokolskem domu v Gaberjih odredi tukajšnje Okrajno glavarstvo v smislu § 7 cesarske naredbe z dne 20. aprila 1854, državnega zakonika št. 96, da morajo biti vse*

<sup>39</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>40</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>41</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>42</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>43</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

*gostilne in kavarne v Gaberjih in na Spodnji Hudinji v nedeljo 14. avgusta ob 9. uri zvečer zaprte. Iz enakih nagibov prepove se tudi zbiranje ljudstva na javnih cestah, potih in prostorih v navedenih krajih kakor tudi v Štorah in na Teharjih od 14. do 15. avgusta opoldne.*

*Prestopki te prepovedi kaznovali se bodo po 11§ navedene odredbe z globo od 2 do 200 K oziroma z zaporom od 6 ur do 14 dni.*<sup>44</sup>

Slab teden po prvemu razglasu je bil objavljen drugi: *»Ker se bo vršila v nedeljo 14. avgusta t. l. v občini Celje – okolica sokolska slavnost, in se je pri tej izogniti vsakemu povodu, kateri bi znal obstoječe razdraženo razpoloženje in razvnetje prebivalstva zvišati, prepove c. k. okrajno glavarstvo v smislu § 7 cesarske odredbe z dne 26. aprila 1854, dež. zak. št. 96, v celih krajnih občinah Celje – okolica, Teharje in Sv. Lovrenc pri Prožinu streljanje z možnarji ter vsako enako slovesno streljanje v času od 13. avgusta 1910 opoldne do 15. avgusta 1910 opoldne iz vzrokov javnega miru in reda.«*

Navedena je kazen na enaki podlagi in v isti višini kot pri predhodnem razglasu.<sup>45</sup>

Zaradi odredbe mestnega urada št. 7226, izdane 18. junija, s katero je ta prepovedal nošenje društvenih znakov in društvenih oblek, pa tudi narodnih oznak, ter zbiranje v skupine, večje od petih oseb, na celjskih cestah in ulicah, je bil Celjski Sokol prisiljen urediti prihod gostov tako, da bi se v celoti izognili mestnemu območju, se peljali z vlakom do železniške postaje v Štorah in šli od tam peš ali z vozovi na prireditveni prostor – sprejem gostov naj bi bil zato v Štorah, po prihodu obeh vlakov – iz mariborske in ljubljanske smeri, ki sta prispela skoraj hkrati (ob 7. uri 17 min in ob 7. uri 27 min.); od tod so šli gostje po okrajni cesti skozi Teharje, mimo cerkve na desno proti Bežigradu in Majdičevemu mlinu ter prek državne ceste na prireditveni prostor. Tam so imeli pol ure časa, da so se odpočili in se okrepčali. Ob pol desetih so bile skupne vaje na telovadišču za popoldanski javni telovadni nastop. Trajale so do pol dvanajstih, ko je bilo skupno kosilo v Sokolskem domu in gaberskih gostilnah.

Celjski Sokol se je obrnil tudi na generalno direkcijo Južne železnice in na ministrstvo za železnico, da bi dobil dovoljenje za hojo po železniških tirih od državne ceste v Gaberjah do železniške postaje v Celju med pol deveto uro zvečer in drugo uro ponoči, torej v času, ko vlaki niso vozili. Tovrstna rešitev za odhod gostov iz prireditvenega prostora je bila vprašljiva zaradi strogih prometnih

prepisov, s katerimi so železnice zagotavljale tehnično neoviran in varen promet.

Odhod gostov je bil organiziran z vlakom, in sicer osem minut pred enaindvajseto in ob enaindvajseti uri enaintrideset minut – istega dne kot prihod.

Praznovanje je bilo zaradi vseh navedenih prepovedi skrajšano in omejeno na 14. avgust. Število povabljenih gostov so zmanjšali za približno polovico. Hkrati so v celoti poskrbeli, da praznovanje ni bilo niti najmanj demonstrativne narave in da se je dogajalo izključno na tleh celjske okolice, vključno s prihodi in odhodi gostov – poskrbljeno je bilo, da niti en sam samcat sokol ni stopil na mestna tla.

Sokolska društva so dobila stroga navodila in vodje izleta so bili zadolženi za red in disciplino; svoje skupine so morali peljati na prireditveni prostor zunaj območja mestne občine.

Na okrajno glavarstvo so se obrnili organizatorji s prošnjo, da jim odobri prihod in odhod udeležencev po navedeni poti, kajti v nasprotnem primeru bodo morali praznovanje odpovedati, to pa bi jih zelo prizadelo, a ne toliko materialno (za priprave so izdali 5000 K) kot moralno, kajti omajano bi bilo zaupanje v pravno državo in državljanski čut Slovencev, ker bi se izkazalo, da jim avstrijska država nalaga le dolžnosti, na pravice pa pozabi in jim ne omogoča uživanja ustavnih pravic tako kot preostalim državljanom – to pa bi vsekakor vplivalo na zaupanje slovenskega naroda v *»veličastnost in pravičnost vladavine«*.<sup>46</sup>

Okrajno glavarstvo je vzelo prijavo na znanje in dovolilo prireditev s pogojem, da bo potekala natančno po programu in se nikakor ne bo dotikala mestnega območja in državne ceste, da bodo udeleženci prihajali, kot je bilo navedeno v prijavi, da bodo organizatorji in vodje posameznih društev poskrbeli za odstranitev vsega, kar bi lahko kakorkoli vplivalo na javni red in mir ali izzivalo proteste.

Vodstvu društva so sporočili, da morajo biti 14. avgusta ob devetih zvečer zaprte vse gostilne, kavarne in točilnice v krajih Gaberje in Spodnja Hudinja, razen *»gostilne«* v Sokolskem domu, prepovedali so tudi zbiranje ljudi v Gaberjah, na Spodnji Hudinji, Teharjih in v Štorah, kolikor ni šlo za prijavljene sprevede udeležencev.<sup>47</sup>

Okrajno glavarstvo Celje je poslalo dopis vodstvu ljubljanskega Sokola z opozorilom, da so udeleženci praznovanja in vodje posameznih društev v

<sup>44</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>45</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>46</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>47</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

celoti odgovorni za javni red in mir, zato morajo poskrbeti, da ne bo prišlo do nikakršnega izzivanja in demonstracij.<sup>48</sup>

Sledil je dopis mestnega urada ministrstvu za notranje zadeve, v katerem to razlaga, da sta tako namestništvo v Gradcu kot okrajni urad v Celju odobrila vse slovansko sokolsko praznovanje z udeležbo slovenske sokolske zveze, češkega Sokola, hrvaškega Sokola in dela srbskega Sokola, čeprav sta mestni urad Celje in nemško prebivalstvo iz Gaberij izrazila utemeljene pomisleke, med katerimi predstavljata dejstva, da je prireditveni prostor ob državni cesti, ki pripada mestni in okoliški občini, in da je prireditev v času predvolilnega boja med obema narodoma, stvarno nevarnost, da bi se ponovili ljubljanski dogodki iz leta 1908, ko so sokoli načrtovali vdor na mestno območje.

Mestni urad je prosil ministrstvo, naj praznovanje prepove, kajti *»mir in varnost prebivalstva sta skrajno ogrožena in lahko bi prišlo do medsebojnih spopadov z ne slutenimi posledicami.«*<sup>49</sup>

Mestna občina je pri okrajnem glavarstvu vložila brzojavno pritožbo na namestništvo, v kateri protestira proti sokolskim prireditvam v neposredni bližini državne ceste, kajti vseslovansko slavlje bi lahko povzročilo nered in nemire v popolnoma nemškem delu okoliške občine. Pritožbi se je pridružil Adolf Westen z utemeljitvijo, da se boji za svojo varnost, kajti njegova hiša stoji v neposredni bližini prireditvenega prostora.<sup>50</sup>

Že naslednji dan je okrajno glavarstvo odgovorilo na brzojavno pritožbo z obrazložitvijo, da je pri praznovanju popolnoma izključeno mestno območje, tudi del skupne državne ceste, zato ima za nepotrebno, da bi aktivirali orožništvo (vojsko) za varovanje poslopij in tovarne Adolfa Westna, kajti le-to bo bedelo nad izvajanjem programa, in dodaja, da naj Adolf Westen kot lastnik podjetja, uveljavi svoj vpliv pri delavcih in poskrbi, da z njihove strani ne bi bilo kaljenja miru.<sup>51</sup>

Kljub vsem nasprotovanjem mestne oblasti je Sokol svojo prireditev uspešno izpeljal, čeprav ne v obsegu, v kakršnem je sprva načrtoval.

Mestna oblast ni ovirala razvoja Sokola samo pri prireditvah, ampak je poskušala svoj vpliv doseči tudi pri sokolskem *»naraščanju«*, kajti Sokoli so v začetku 20. stol. imeli številen podmladek. O tem priča dr. Ervin Mejak, ki se je pridružil Sokolski deci v začetku leta 1912 in bil jeseni istega leta kot dijak slovenske nižje gimnazije v Celju vključen v dijaški sokolski naraščaj, *»ki ga je bilo takrat toliko, da je naš vaditelj brat Drago Kralj z več pomožnimi vaditelji jedva zmogel svoje delo v tesni gaberski telovadnici.«*

Prva prireditev, ki se je udeležil tudi Mejak, je bila izlet v Brežice. Tam so naleteli na odpor nemškutarjev, ki se je pokazal tudi ob vrnitvi v Celje. Na celjskem peronu so pričakali vračajoče se sokole nacionalni nestrpnosti in se hoteli lotiti naraščajnikov. Takrat je nastopil narodnjak in voditelj slovenskih celjskih obrtnikov in zaščitil mladince; njegov nastop se je končal krvavo, s poškodbami glave in obraza.

Jeseni leta 1913 je gimnazijsko ravnateljstvo strogo prepovedalo dijakom obiskovanje sokolske telovadbe in tako znižalo število gimnazijskih telovadcev na tri – Sokolu so ostali zvesti Ervin Mejak, Arko Videmšek in Bogomil Žgajner.<sup>52</sup>

Namestništvo je 8. avgusta leta 1914 izdalo odredbo št. 1690/19, s katero je ustavilo delovanje vseh sokolskih društev.

## Viri in literatura

### Viri

Zgodovinski arhiv Celje (ZAC):

- ZAC 24, Mestna občina Celje I. del 1850–1918 (MOC I), šk.: 15, 18, 19, 21, 75, 76, 79, 83, 89, 93, 95, 97, 117, 133
- ZAC 1365, Celjski Sokol, šk. 1
- *Jutro*, 1940, št. 150 (29. 6. 1940)

### Literatura

Verbinc, France: *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba (CZ), 1979.

<sup>48</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>49</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>50</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>51</sup> ZAC, MOC I, šk. 133.

<sup>52</sup> Mejak: *Jutro*, št. 150, 29. 6. 1940, str. 11.

---

**Zusammenfassung**

---

**DER »CELJSKI SOKOL« UND DER  
DEUTSCHE NATIONALISMUS, CELJE 1890–  
1914**

Celje (Cilli) war im 19. und am Beginn des 20. Jahrhunderts eine deutschorientierte Stadt, deshalb stießen schon die Vorbereitungen auf die Gründung des Sokol als slowenischer, der Stärkung des Nationalbewusstseins dienender Turnverein im Jahr 1890 auf Widerstand sowohl bei der Obrigkeit als auf der Straße. In der Stadt waren die Sokolisten unerwünscht, es kam regelmäßig zu Ausschreitungen, die von nationalen Hitzköpfen verursacht wurden, was die Obrigkeit für ein Verbot der Aktivität und Zusammenkunft der Sokolisten im Gebiet der Stadtgemeinde Celje ausnützte.

Zu ersten schweren Tumulten kam es schon bei

der Gründung des Vereins, es folgten vereinzelte kleinere Tötlichkeiten und Angriffe auf einzelne Sokolisten. Die größeren Aufsehen erregenden Veranstaltungen wie das zehnjährige Jubiläum des Bestehens und das Aufziehen der Fahne hatten ebenso Ausschreitungen auf der Straße zur Folge. Einen ziemlichen Papierkrieg verursachte auch die Feier anlässlich der Eröffnung des Sokolhauses im Stadtteil Gaberje – die Sache endete so, indem die Obrigkeit dafür sorgte, dass kein einziger Sokolist die Stadt betreten durfte und die geladenen Sokolisten zum Bahnhof in Štore und dann zu Fuß oder mit Wagen über Teharje zum Veranstaltungsraum kommen mussten.

Im Herbst 1913 wurde den Schülern die Teilnahme an den Sokol-Leibesübungen von der Gymnasialdirektion streng verboten und im August 1914 stoppte die Stellvertretung die Aktivität aller Sokolvereine.